

ЗНАЧЕННЯ НАУКОВО-ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Н.Сорока, студентка ступеня вищої освіти бакалавра

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE VALUE OF SCIENTIFIC AND ARTISTIC WORKS FOR DEVELOPMENT OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

N.Soroka, fourth-year student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Автор розкриває головне завдання науково-художньої книги як важливого засобу всебічного гармонійного розвитку особистості, аналізує ознаки та значення науково-художньої літератури для вирішення освітніх та виховних завдань розвитку особистості учнів початкової школи.

Ключові слова: науково-художні твори, текст, учень початкової школи, читання, початкова освіта.

Abstract. The author reveals the main task of the scientific and artistic book as an important means for the comprehensive harmonious development of the individual, analyzes the features and significance of scientific and artistic literature for solving educational and upbringing problems of the development of the individual of younger schoolchildren.

Keywords: scientific and artistic works, text, younger schoolchildren, reading, primary education.

Науково-художні твори – один з найважливіших засобів всебічного гармонійного розвитку особистості. Вони значно розширюють життєвий досвід дитини: допомагають відчувати, довідатися і пережити те, що читач, можливо, ніколи не зможе випробувати та пережити в реальному житті. Л. І. Біленька справедливо зауважує, що діти ще не беруть особистої участі в багатьох видах діяльності, що формують особистість, і тому література як своєрідна форма пізнання дійсності відіграє в житті дитини особливо важливу роль [1, 9].

Науково-художня література є важливим засобом пізнання дітьми навколишнього світу. Знання, які вони одержують при читанні науково-художніх творів – про навколишній світ, про своїх однолітків, про їхнє життя, ігри, пригоди, початкові відомості з історії нашої Батьківщини – допомагають нагромадженню соціально-морального досвіду дитини. «Науково-художня книга звичайно вміщує знання, але не будь-які й не заради них самих. Вона ставить перед собою ідейні завдання і тому відбирає із скарбниці знань, з наукового світу те, що необхідно для досягнення ідейно-художньої цілі... Книга не повинна нав'язувати читачу тягар зайвих відомостей – вона повинна заставляти його думати, залучати його у роботу думки і уяви» [2, 230].

Художня література сприяє цілеспрямованому літературному розвитку особистості. В. А. Левін розуміє літературний розвиток як одну з необхідних умов становлення людини сучасної культури, що самостійно будує своє життя і що відповідає за свої вчинки перед людьми і совістю.

Головне завдання науково-художньої книги – дати читачеві точні, достовірні знання – наукові, технічні, в області мистецтва чи пізнанні країни, світу, впливаючи в той же час на його уяву і почуття. Хоча науково-художня література і має справу з науковими знаннями, вона відноситься до мистецтва: наука тут матеріал, а мистецтво є мистецтвом, незалежно від того, користується воно матеріалом науки чи іншої сфери життя.

Науково-художня літератури комплексна, вона вчить бачити внутрішні зв'язки, взаємозалежність явищ у природі, тобто вона в своїй основі є філософською, світоглядною.

Якщо говорити про дитячу науково-художню літературу, то вона також прагне поєднати художню літературу й сучасні знання, впливати на уяву й почуття маленького

читача. Проте основна відмінність полягає в обсязі повідомлюваних знань. Тут матеріалом виступають не «наукові пошуки», не наука, реально існуючі люди, а часто вигадані персонажі, події, а сам текст містить лише окремі наукові поняття, терміни, адаптовані до сприймання дітьми молодшого шкільного віку. І, оскільки, у таких творах використовуються всі емоційно-образні засоби, характерні для художніх творів, то і відрізнити науково-художні твори від художніх досить важко.

Пізнавальна цінність науково-художніх текстів для дітей шести-дев'яти років полягає в тому, що конкретний факт, герой, подія тут ніколи не змальовуються випадковими. Вони завжди взаємопов'язані, завжди приводять читача до певних висновків, узагальнень.

Окремі науково-художні твори українських авторів зафіксовані на початку ХХ століття (Б. Грінченко, М. Загірня, М. Комаров, С. Черкасенко). У наш час до письменників, які представляють дитячу науково-художню книгу, літературознавці відносять М. Беденка, В. Близнаця, О. Владимірова, А. Григорука, А. Давидова, О. Дорохова, О. Єфімова, О. Іваненко, А. Коваль та ін.

Відмінність науково-художнього тексту від публіцистичного, наукового та інших нехудожніх текстів полягає у тому, що крім комунікативної, пізнавальної функції, він забезпечує вираження естетичної функції. У силу того, що авторський задум, як правило, прихований, він може бути виявлений не з самого тексту, а з підтексту, на основі розкриття словесно-художніх образів, зіставлення різних елементів тексту і асоціативних зв'язків, тому науково-художній твір може бути сприйнятий неоднозначно.

Науково-художні твори побудовані як художні, в яких висвітлено реальні, об'єктивно-існуючі події. Тому науково-художнім творам властиві майже всі ознаки художніх текстів. Як художній текст він виявляє складну внутрішню організацію, всі елементи якої взаємодіють, передаючи естетико-пізнавальну інформацію відповідно до авторського задуму. Естетичним наміром художника пронизується весь твір, цим і відрізняється індивідуально-художній стиль від розмовного мовлення.

Структурно-семантична єдність такого тексту ґрунтується на взаємодії трьох сфер:

- 1) виражальних можливостей мовних засобів, з яких будується авторський текст;
- 2) характеру словесно-художніх образів як однієї з форм відображення дійсності;
- 3) закладеної в словесно-художніх образах ідеї.

Отже, художній текст може бути об'єктом не тільки літературознавчого, а й лінгвістичного чи лінгвостилістичного аналізу. В основі лінгвостилістичного аналізу художнього тексту лежить смисловий аспект, тобто розкриття не змісту художнього твору, а системи авторських прийомів, що реалізуються в ньому. У широкому колі завдань, що ставляться до аналізу науково-художнього тексту в молодших класах, головна увага повинна бути приділена розкриттю ролі слова в тексті художнього твору.

Науково-художній твір широко використовує елементи всіх стилів літературної мови і навіть ті, що перебувають поза її нормами. Основними формами організації художнього мовлення є розповідь, опис і роздум з переважаючою для писемних текстів формою їх передачі – монологічним мовленням. Читаючи науково-художній твір, учень має справу не з об'єктивно існуючими фактами чи подіями, а сприймає дійсність, створену фантазією письменника і виражену в образній формі. «Не тільки ясності чекає читач від науково-художньої літератури, а й сильних емоцій і багатого матеріалу для роботи уяви. А для юного читача така книга нерідко стає імпульсом до дії, до роботи, до вибору професії. Якраз у цьому важливе виховне значення науково-художньої літератури» [4, 117].

Не розриваючи зв'язку з життям, мистецтво дає більш глибоке, узагальнене уявлення про дійсність. Дізнаючись про явища, факти, події, людей в художньому творі, читач одночасно бачить і ставлення до них письменника, яке розкривається в самому відборі явищ, у стилі опису і у прямих оціночних висловлюваннях. Читання науково-художньої літератури розвиває вміння бачити в одному явищі чи події різні сторони.

Особливе значення науково-художня література має для виховання почуттів. У процесі читання в дитини накопичується досвід різноманітних безпосередніх читацьких

переживань, емоцій – від захоплення до смутку і навіть страху; почуттів, пов'язаних зі сприйняттям творів різних жанрів, стилів, авторів, історичних епох. У процесі читання в учня може виникати відчуття, що він так само переживав і почувався, як герої твору, але не міг виразити і назвати те, що виразив і назвав автор. Він починає усвідомлювати самого себе, свої почуття. Таким чином, науково-художня література чужий досвід робить на деякий час власним досвідом читача, збагачує його почуття, включає його у процес не тільки пізнання, а й самопізнання.

Читання науково-художніх творів розвиває мову дітей: збагачує, уточнює й активізує словник учнів на основі формування в них конкретних уявлень і понять, розвиває уміння виражати думки в усній і письмовій формі. Цей розвиток здійснюється завдяки тому, що художні твори написані літературною мовою, точним, образним, емоційним, зігритим ліризмом словом, найбільш відповідають особливостям дитячого сприйняття.

На прикладах простих, доступних розповідей діти вчаться розуміти зміст твору, його основну думку, ознайомлюються з дійовими особами, їх характерами і вчинками, оцінюють їх. В елементарній формі діти одержують уявлення про образотворчі засоби мови науково-художніх творів [2, 17].

Таким чином, науково-художня література вирішує не тільки освітні, а й виховні завдання розвитку особистості учнів. Читання таких творів сприяє формуванню моральних уявлень і вихованню почуттів і емоцій у молодших школярів. У дітей розширюються конкретні уявлення про взаємовідносини з товаришами. Це допомога один одному в спільних справах, у навчанні, грі, посильній праці, у горі, уважне ставлення до навколишнього, прояв чесності й доброзичливості. Учні знайомляться із ситуаціями, що вимагають високої моральної готовності людини, одержують уявлення про почуття справедливості, скромності, а також про негативні риси характеру – несправедливості, брутальності й жадібності [2, 37-38].

Виховний вплив книги на дитину виявляється і як сила прикладу, але він ніколи не позначається відразу на поведінці, вчинках читача; цей вплив набагато складніший і опосередкований дійсністю. Емоційно правильно сприйнята книга викликає в дитини стійке емоційне ставлення, що допомагає їй прояснити для себе й усвідомити моральні переживання, що виникають у неї при читанні. Ця органічна злитість естетичного і морального переживання збагачує і духовно розвиває особистість дитини [1, 62].

Науково-художні твори відмінні від інших різновидів оповідань, а також від науково-пізнавальних творів, художніх нарисів. У науково-художніх текстах подається якийсь один факт, подія, але розкриваються вони за допомогою багатьох художніх засобів в образній формі, узагальнено зображуються персонажі й часто спрощена сюжетна лінія. Це дає можливість науково-художнім творам крім комунікативної виражати й естетичну функцію.

Отже, читання й адекватне сприйняття цих текстів, по-перше, розширює і поглиблює кругозір учнів і збагачує їхні знання й емоції; по-друге, служить засобом виховного впливу на учнів; по-третє, сприяє збагаченню і розвитку мови учнів. А головне значення науково-художніх творів – готувати поступовий перехід дітей до читання науково-фантастичної, енциклопедичної, довідкової та іншої пізнавальної літератури.

Список використаних джерел:

4. Беленькая Л.И. Ребёнок и книга. О читателе восьми-деяти лет / Л.И. Беленькая. – М. : Просвещение, 1969. – 167 с.
5. Васильева М.С., Оморокова М.И. Светловская Н.Н. Актуальные проблемы методики обучения чтению в начальных классах / М.С.Васильева, М.И. Оморокова, Н.Н.Светловская – М. : Педагогика, 1977. – 215 с.
6. Гудзик І.П. Робота над змістом твору / І.П. Гудзик // Початкова школа. – 1993. – №11. – С.16-19.
7. Данин Ю. Жажда ясности / Ю. Данин // Формулы и образы. – М. : Советский писатель, 1961. – 254 с.
8. Ємець О.А. Методика роботи з науково-художніми творами в початкових класах / Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. / О.А.Ємець. – Харків, 2002. – 20 с.
9. Чепелева Н.В. Рівень осмислення тексту як показник розумового розвитку / Н.В.Чепелева // Початкова школа. – 1994. – №5. – С.8-10.